

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

the activity in every dimension – at the level of family, social, cultural or sexual, is important for preserving the vitality, sense of life and self-fulfillment. Therefore, the study was carried out among aged citizens aimed to know their activity in the area of family life, social and cultural –educational and sexual abuse. The results of these studies strongly break social stereotypes, according to which aging is usually associated with various types of constraints, infirmity, ugliness, poverty, uselessness. The research of the aged people activity in the areas of family, social and cultural – sex education, clearly shows that there are people falling into stagnation, but others are actively engaged in the mature experience of his life.

Key words: *mature age, aging, activeness, sexuality, vitality, creativity.*

Bibliografia

1. Gajewska G. Elementy pedagogiki opiekuńczej oraz metodyki opieki i wychowania. – Zielona Góra: Wyd. Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, 2001.
2. Jaczewski A. Seks osób w wieku podeszłym / W.: J. Rzepka (red.), Problematyka osób w wieku starszym. – Mysłowice: Wyd. Górnośląskiej WSP, 2006.
3. Jaroń J. Bioetyczne aspekty statusu ludzi starych w Polsce, [w:] H. Cudak, H. Marzec (red.), Współczesna rodzina polska. Jej wymiar aksjologiczny/funkcjonowanie. – Naukowe Wyd. Piotrkowskie przy Filii Akademii Świętokrzyskiej Piotrków Trybunalski, 2001.
4. Kawula S. Pedagogika społeczna wobec problemów człowieka starego, [w:] S. Kawula (red.), Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność – perspektywy. – Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2001.
5. Kozakiewicz M. Problemy moralne wychowania seksualnego. [w:] A. Stapiński (red.), Wybrane problemy seksuologii i chorób wenerycznych. – Warszawa: Wyd. Państwowego Zakładu Wydawnictw Lekarskich, 1986.
6. Kowgier A. Życie intymno – emocjonalne osób starszych. – Kraków: Wyd. IMPULS, 2010.
7. Oramus M., Pietkiewicz B. Siwe włosy ludzkości // Polityka. – 2001. – № 20.
8. Pędich W. Ludzie starzy. – Warszawa: Wyd. CRSS, 1996.
9. Turoś L. Andragogika ogólna. – Warszawa: Wyd. Akademickie Żak, 1999.

УДК 37.011.3-051:373.03

Сергєєва Лариса Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії проблем педагогіки і психології післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

E-mail: lase2508@gmail.com

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ФАХІВЦЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Конкурентоздатність фахівця розглядається як соціально-педагогічна категорія. Обґрунтовано актуальність, соціально-педагогічну доцільність і необхідність введення поняття «конкурентоздатний фахівець». Здійснено етимологічний аналіз слова «конкурентоздатність». Наводяться визначення терміна «конкуренція» в різних науках – економіці, біології, соціології психології. Аналізується конкурентоспроможність

фахівця в загальному плані, визначено педагогічну сутність конкурентоспроможності. Відзначається, що формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця тісно пов'язане з педагогічними проблемами пошуку технологій, умов, механізмів цього процесу, який спрямований на розвиток особистісних якостей, реалізацію потенціалу і здібностей людини. Останнім часом розвивається конкурентологія – наука про вивчення конкуренції, конкурентів і конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоздатність, конкуренція, фахівець, професійна діяльність, професійна компетентність.

В умовах ринкової економіки проблема формування кадрового потенціалу, здатного не тільки протистояти всім змінам, що відбуваються в суспільстві, а й взяти на себе в недалекому майбутньому управління соціально-економічними процесами, стає генеральною лінією системи освіти. Дійсно, на сьогоднішніх учасників ринку праці ляже вся тяжкість проблем, які необхідно вирішувати у вільному суспільстві цивілізованих конкурентних ринкових відносин. Затребуваність працівника (наявність попиту на його працю) – це найбільш яскравий зовнішній прояв конкурентоздатності фахівця, її результат.

Таким чином, найважливішою умовою, що забезпечує можливість становлення професіоналізму фахівців, є їх конкурентоздатність. Адже людина, яка прагне гідного соціального стану та позиції у суспільстві й бажає бути конкурентоспроможною на ринку праці, повинна неперервно навчатися новому, засвоювати як нові знання, так і набувати нових вмінь і навичок. Таким чином, спрямованість освітнього процесу на створення умов для виховання і навчання конкурентоздатності фахівця є стратегічним завданням освіти.

Питання підвищення конкурентоздатності особистості фахівця та організації висвітлено в роботах науковців, які досліджували теорію та практику менеджменту, психолого-педагогічні засади формування конкурентоздатності фахівців, зокрема вітчизняних науковців (Т.Ю. Андріяко, Д.П. Богиня, В. І. Бондар, В.О. Бикова, Н.І. Верхоглядова, Л.А. Дудко, Ю.І. Завалевський, Л.М. Карамушка, В.Ю. Ковальчук, В.Г. Кремень, С.Д. Максименко, О.А. Філь та ін.) та зарубіжних (І. Ансофф (Igor H. Ansoff), А. Бранденбургер (Adam Brandenburger), Д. Джоббер (David jobber), П. Дойль (Peter Doyle), Ф. Котлер (Philip Kotler), Б. Нейлбафф (Barry Neylbaff), М. Портер (Michael M. Porter), А. Сміт (Adam Smit), Л.М. Мітіна, О.З. Мондраєва, Т.І. Савенкова, Р.А. Фатхутдинов та ін.). Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема конкурентоздатності фахівця як соціально-педагогічної категорії розкриті недостатньо, хоч це поняття і зустрічається в багатьох психологічних та економічних розробках, зокрема у дисертаційних дослідженнях.

Мета статті полягає у систематизації інформації поняття конкурентоздатність фахівця як соціально-педагогічної категорії. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного дослідження, зокрема такі, як системно-структурний аналіз, систематизація матеріалу, порівняння та узагальнення даних.

Терміни «конкурентоздатність» і «конкурентоспроможність» є відносно новими для вітчизняної наукової школи. Конкурентоздатний фахівець – це той, у кому сьогодні є потреба в суспільстві. У цьому зв'язку актуальність і соціально-педагогічна доцільність, необхідність введення набуває поняття «конкурентоздатний фахівець», тобто здатність фахівця витримувати конкуренцію на ринку праці. Конкуренція і конкурентоздатність досліджується у різних науках – в економіці, біології, соціології. У перекладі з латинської мови слово «конкуренція» означає «сходитися», «стикатися». Конкуренція – це суперництво за вигідну позицію на ринку. В економічних науках конкуренція розглядається як економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів, за отримання найбільших прибутків. Водночас це – механізм стихійного регулювання виробництва в умовах вільних ринкових відносин. Біологія вивчає конкуренцію як тип міжвидових і внутрішньовидових взаємовідносин, за якого популяція або особини у боротьбі за харчування, місцепроживання та інші необхідні для життя умови, впливають один на одного негативно. Соціологія розглядає конкуренцію як спробу досягнення винагороди шляхом відчуження або випередження суперників, що прагнуть ідентичних цілей.

У дослідженні О.В. Дейнеги доводиться, що існує в російській мові єдине поняття «конкурентоспособность» більшістю вітчизняних науковців ідентифікується як «конкурентоспроможність». При цьому не враховується той факт, що в українській мові існує інше, дещо відмінне за значенням поняття «конкурентоздатність». Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює, що ці терміни мають по дві основи, перша з яких однакова й є похідною від слова «конкуренція», що означає «суперництво, боротьба, змагання» [5, с. 448]. Другу основу у слові «конкурентоспроможність» становить слово «спроможність», а у слові «конкурентоздатність» слово «здатність». Лінгвістичний аналіз даних слів дав змогу виявити наступне:

- здатний – який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [5, с. 360];
- спроможний – який має здатність виконувати, здійснювати, робити і т.ін. що-небудь; який має здібності до чого-небудь, уміє здійснювати, виконувати щось; який може, має можливості здійснити що-небудь» [5, с. 1182].

Відповідно до цього пропонуються такі визначення понять

конкурентоздатність і конкурентоспроможність:

- конкурентоздатність – це здатність певного об'єкта (товару, підприємства, регіону, країни) витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку;
- конкурентоспроможність – це комплекс характеристик об'єкта (товару, підприємства, регіону, країни), який визначає його потенційний результат на ринку.

Отже, конкурентоздатність визначається відносно об'єктів, які вже діють на ринку, а конкурентоспроможність – новостворених, тобто до тих, які тільки мають виходити на ринок [6, с. 62].

Деякі спроби урахувати різницю між термінами «конкурентоздатність» і «конкурентоспроможність» зроблені у дослідженні В.В. Чернеги, де визначено конкурентоздатність як наявність внутрішніх факторів, які сприяють завоюванню ринку, або як можливість знаходити шляхи для досягнення переваг над іншими учасниками ринку за рахунок внутрішніх факторів. Натомість, конкурентоспроможність визначено як наявність внутрішніх і зовнішніх факторів, що відображають відповідність вимогам конкурентного середовища. Таким чином, конкурентоздатність відображає майбутні можливості виживання на ринку, а конкурентоспроможність – сучасне положення [12, с. 4]. Інші науковці визначають «здатність» як набуту властивість (уміння, професіоналізм), а «спроможність» – як потужність ресурсу (фінансова спроможність» [11, с. 5].

Отже, поняття «конкурентоздатність» і «конкурентоспроможність» не є синонімами, оскільки відображають специфічні особливості у сфері конкуренції

У науковому співтоваристві в даний час долаються стереотипи біологізаторського трактування конкурентоздатності, коли в колі понять, розглядаються домінують «боротьба», «протиріччя», «суперництво», «протистояння», «перемога будь-якою ціною», «виживання за рахунок інших» тощо; при цьому повністю або частково ігноруються соціокультурні і насамперед морально-етичні складові. Насправді будь-які здібності – це психічні властивості особистості, які є умовою для успішного виконання певних видів діяльності (Н.С. Лейтис), а конкурентоздатність є однією з найбільш значущих якісних характеристик особистості, затребуваною конкурентним середовищем [9].

Конкурентоздатність – соціально-орієнтована система здатностей, властивостей і якостей особистості, що характеризує її потенційні можливості в досягненні успіху (у навчанні, професійній та позапрофесійній життєдіяльності), що визначає адекватне індивідуальне поведіння в динамічно змінюються умовах, забезпечує внутрішню впевненість в собі, гармонію з собою і навколишнім світом. Конкурентоздатність фахівця в загальному плані може бути визначена як

його здатність працювати, максимально швидко входити у виробничо-господарський процес того підприємства, де він працює на даний момент. Його знання, вміння та навички повинні відповідати потребам та вимогам сучасної якості праці з точки зору роботодавця; це, певним чином, усталеність на ринку праці, одним із провідних шляхів її формування є організація професійної підготовки такого рівня і якості, за яких людина отримує можливість соціального самонавчання і мобільності у професійному плані [4].

Найбільш докладно конкурентоздатність розробляється в парадигмі сучасного менеджменту, де вона виступає одним з ключових понять при розгляді проблем організаційних змін. Змістовна близькість педагогічного управління і менеджменту як такого у зв'язку з універсальністю процесів управління дозволяє використовувати понятійний апарат останнього з метою: 1) аналізу складних педагогічних явищ і суміжних з ними соціокультурних процесів; 2) розгляду конкурентоздатності особистості як соціально-педагогічної категорії, встановлення її об'єктивних і суб'єктивних детермінант.

Педагогічна сутність конкурентоздатності полягає в тому, щоб розглядати її як складну, багаторівневу інтегральну властивість, яка дозволяє особистості відповідно до її індивідуальних здібностей, інтересів і потреб брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності. Сучасні наукові дослідження вважають, визначення конкурентоспроможності як багаторівневого інтегрального особистісного утворення, що проектується на всі сфери життєдіяльності людини, яке є фактором активізації діяльності особистості, перш за все професійної, має бути важливим орієнтиром освітньої діяльності [2].

Конкурентоспроможна особистість, за визначенням В.І. Андрєєва, – це особистість, для якої характерне прагнення і здатність до високої якості й ефективності своєї діяльності, а також до лідерства в умовах змагальності, суперництва і напруженої боротьби зі своїми конкурентами [1]. Водночас актуальною для освіти сьогодення вважаємо мету професійної підготовки, сформульовану В.І. Бондарем [3, с. 22], а саме: формування й розвиток у структурі особистості вчителя конкурентоспроможності як системотвірної ознаки фахової компетентності. А.А. Кірсанов відзначає, що високий рівень конкурентоздатності – найважливіша вимога фахівця, який, по суті, визначає ступінь його професійної компетентності. Визначено, що значний потенціал для формування конкурентоздатних фахівців несе зміст навчання [10, с. 186].

Формування конкурентоспроможності фахівця тісно пов'язане з педагогічними проблемами пошуку технологій, умов, механізмів цього процесу, який спрямований на розвиток особистісних якостей, реалізацію

потенціалу і здібностей людини. Як зазначає О.Я. Митник, конкурентоздатність фахівця – комплексна характеристика особистості, яка здатна змінювати на краще суспільне життя і себе, аналізувати й оцінювати наслідки цих змін, доводити цінність власних думок та інновацій іншим людям [14]. В.В. Медведь наголошує, що конкурентоспроможність фахівця є багатогранною категорією, яка включає в себе широке коло складових та формується під впливом як особистісних, так і загальнонаціональних чинників. Крім того, зазначає дослідник, основні конкурентні переваги фахівця закладаються саме в системі освіти та формуються під її впливом протягом всього життя [8]. Конкурентоздатність – соціально орієнтована система здібностей, властивостей і якостей особистості, що характеризує її потенційні можливості в досягненні успіху (у навчанні, професійній та позапрофесійній життєдіяльності), що визначає адекватне індивідуальне поведіння в динамічно змінюються умовах, забезпечує внутрішню впевненість у собі, гармонію з собою і навколишнім світом. Для формування таких соціально орієнтованих якостей особистості необхідні нові, інноваційні по своїй суті умови, які в традиційній системі освіти створити не вдається.

Останнім часом розвитку набуває конкурентологія – наука про вивчення конкуренції, конкурентів і конкурентоздатності. Відкриття конкурентології як науки належить російському вченому В. І. Андрєєву [1]. Конкурентологія досліджує напрям процесу навчання та виховання на розвиток конкурентоздатності майбутнього фахівця, де ніхто не надає набір готових рецептів гарантованого успіху, а формує якості, які дозволяють бути конкурентоспроможним і готовим до саморозвитку особистісної конкурентоспроможності [7].

Педагогічна сутність конкурентоздатності фахівця полягає у її визначенні як складної, багаторівневої інтегральної властивості, яка дозволяє особистості відповідно до її індивідуальних здібностей, інтересів і потреб мати переваги у конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності. Конкурентоздатність є вищим рівнем прояву здатностей як можливостей людини (більш широко – потенціалу особистості), а в співчасовому розумінні – конкурентних переваг людини. Перспективними є дослідження з проблем управління процесом формування конкурентоздатних фахівців певної галузі, затребуваних на ринку праці.

Література

1. Андрєєв В.І. Конкурентологія / В.І. Андрєєв. – Казань: Центр інноваційних технологій, 2004. – 468 с.
2. Андріяко Т.Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця / Т.Ю. Андріяко // Портал сучасних педагогічних ресурсів [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.intellect-invest.org.ua>

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

3. Бондар В.І. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В.І. Бондар // Почат. шк. – 2008. – № 7. – С. 22-23.

4. Бикова В.О. Щодо диверсифікаційних змін в освіті, що сприяють формуванню конкурентоздатного фахівця / В.О. Бикова // Науковий вісник Донбасу: електронне наукове фахове видання. – 2012. – № 4 (20). – URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/index.htm>

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

6. Дейнега О.В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоздатності підприємств / О.В. Дейнега // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія Логістика. – 2008. – № 623. – С. 61-67.

7. Евплова Е.В. Педагогические условия формирования конкурентоспособности будущих педагогов профессионального обучения / Е.В. Евплова // Концепт. – 2013. – № 5 (май) [Електронний ресурс]. – URL: <http://e-koncept.ru/2013/13095.htm>.

8. Медведь В.В. Основи формування конкурентоспроможності фахівця: чинники, складові, критерії / В.В. Медведь // Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 7 [Електронний ресурс]. – URL: <http://umo.edu.ua/katalog/545-elektronne-naukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-7-2011>

9. Мезинов В.Н. Формирование конкурентоспособности будущего учителя в университете / В.Н. Мезинов, М.А. Захарова, И.А. Карпачева // LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, Saarbrücken, Germany, 2011.

10. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 536 с.

2. Циба В.Т. Алгоритм життєвого шляху успішної творчої особистості / В.Т. Циба // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 3-15.

3. Чернега В.В. Формування механізму забезпеченості стійкості підприємств на основі підприємництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / В.В. Чернега. – К., 2006. – 21 с.

Sergeyeva Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Laboratory of Problems of Pedagogy and Psychology Postgraduate Education of the SHEI «University of Education Management» of NAPS of Ukraine

E-mail: lase2508@gmail.com

COMPETITIVENESS OF PROFESSIONALS AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL CATEGORY

Summary. The competitiveness of professionals as a social and pedagogical category is reviewed in the article. The author also conducted an etymological analysis of the Ukrainian understanding of competitiveness.

The article provides the definition of competitiveness as viewed by various disciplines, such as economics, biology, and social psychology. It analyzes the overall competitiveness of professionals and identifies the pedagogical aspect of competitiveness. The research concludes that the content of training has the

strongest potential in preparing competitive professionals. Forming competitiveness of future professionals is closely connected with the pedagogical issues of finding the right technologies, conditions, and mechanisms of this process, which is directed at developing personal qualities, realization of the individual's potential and abilities.

Key words: *competitiveness, competition, professional activity, professional, professional competitiveness.*

Bibliography

1. Andreev V.I. Competitivenesslogia / V.I. Andreev. – Kazan: Innovation Center. 2004. – 468 s. (in Russian).
2. Andrijako T.Y. Teaching the nature and structure of professional competitiveness / T.Y. Andrijako // Portal modern teaching resources [Electronic resource]. – URL: <http://www.intellect-invest.org.ua> (in Ukrainian).
3. Bondar V.I. Competitiveness teacher as part of his professional competence / V.I. Bondar // Primary school. – 2008. – № 7. – S. 22-23. (in Ukrainian).
4. Bykova V.O. As for Diversity in Education alterations that contribute to the formation of a competitive specialist / V.O. Bykova // Scientific Bulletin of Donbass. – 2012. – № 4 (20) [Electronic resource]. – URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/index.htm>. (in Ukrainian).
5. Great Dictionary of Modern Ukrainian / Compiled and editor V.T. Busel. – K.: Irpin: VTF «Perun», 2003. – 1440 s. (in Ukrainian).
6. Dejnega O.V. Methodological aspects of evaluating the competitiveness of enterprises. / O.V. Dejnega // Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Logistics Series. № 623. – 2008. – S. 61-67. (in Ukrainian).
7. Evplova E.V. Pedagogical conditions of formation of competitiveness of the future teachers of vocational training // Concept. – 2013. – № 05 (may) [Electronic resource]. – URL: <http://e-koncept.ru/2013/13095.htm>. (in Russian).
8. Medved V.V. Principles of formation of competitiveness specialist: Factors components criteria / V.V. Medved // Theory and methods of management education.– 2011. – № 7 [Electronic resource]. – URL: <http://umo.edu.ua/katalog/545-elektronne-naukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-7-2011>. (in Ukrainian).
9. Mezinov V.N. Formation of competitiveness of the future teacher at the University / V.N. Mezinov, M.A. Zaxarova, I.A. Karpacheva // LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, Saarbrücken, Germany, 2011. (in Russian).
10. Chutorskoj A.V. Modern Didactics / A.V. Chutorskoj. – SPb. : Piter, 2001. – 536 s. (in Russian).
11. Zyba V.T. Algorithm life's journey successful creative personality / V.T. Zyba // Social Psychology.– 2006. – № 2 (16). – S. 3-15. (in Ukrainian).
12. Chernega V.V. Formation mechanism of security stability of enterprises based business: Abstract Thesis Candidate of Economic Sciences; 08.06.01 / V.V. Chernega. – K., 2006. – 21 s. (in Ukrainian).